

УДК 373.2.035

DOI: [https://doi.org/10.37203/kibit.2025.53\(2\).15](https://doi.org/10.37203/kibit.2025.53(2).15)

Людмила ШКРЕБТІЄНКО,

кандидатка педагогічних наук

ORCID ID: 0000-0001-8106-0088

shkrebtienko@kibit.edu.ua

Київський інститут бізнесу та технологій

м. Київ, Україна

Наталія ТРОФАЇЛА,

кандидатка педагогічних наук

ORCID ID: 0000-0002-9865-6133

Trofaila_09@i.ua

Уманський державний педагогічний

університет імені Павла Тичини

м. Умань, Україна

МОВЛЕННЄВО-КОМУНІКАТИВНИЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ В КОНТЕКСТІ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

У статті висвітлено взаємозв'язок між розвитком емоційної сфери дитини та формуванням її мовленнєво-комунікативної компетентності. Обґрунтовано актуальність проблеми інтеграції емоційного досвіду в мовленнєвий розвиток, що зумовлено потребою сучасної освіти в цілісному підході до розвитку особистості в ранньому та дошкільному віці. Доведено необхідність цілісного підходу до розвитку мовлення (знання і навички, емоційна компетентність, емпатія, емоційне самовираження через мовлення).

***Ключові слова:** емоційний розвиток дитини, емпатія, самовираження, методичний супровід, педагогічні умови, особистісний розвиток.*

Liudmyla SHKREBTIENKO,

PhD (Pedag.)

ORCID ID: 0000-0001-8106-0088

shkrebtienko@kibit.edu.ua

Kyiv Institute of Business and Technology

Kyiv, Ukraine

Nataliia TROFAILA,

PhD (Pedag.)

ORCID ID: 0000-0002-9865-6133

Trofaila_09@i.ua

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

Uman, Ukraine

SPEECH AND COMMUNICATIVE DEVELOPMENT OF A CHILD IN THE CONTEXT OF PSYCHO-EMOTIONAL PERSONALITY FORMATION

The article highlights the relationship between the development of a child's emotional sphere and the formation of his speech and communicative competence. The relevance of the problem of integrating emotional experience into speech development is substantiated, which is due to the need for modern education in a holistic approach to the development of personality in early and preschool age.

The study presents the psychological and pedagogical principles of the influence of emotions on the processes of speech, communication and social adaptation. It is noted that speech is not only a means of communication, but also a tool for expressing emotions, internal state, interaction with the environment. At the same time, the emotional sphere of the child forms the basis for motivation for communication, affects the quality of speech expressions, the ability to social adaptation and build interpersonal relationships.

The concepts of speech and communicative competences are revealed in the context of their emotional content. The psychological and pedagogical conditions that contribute to the formation of a child's speech activity in combination with emotional expressiveness are highlighted, in particular: an emotionally safe educational environment, the use of interactive methods (fairy tale therapy, theatrical activities, role-playing games), a sensitive attitude of an adult to the child's emotional manifestations. The article emphasizes the need for a holistic approach to the development of speech, which involves not only the acquisition of language knowledge and the formation of skills, but also the development of emotional competence, empathy, and the ability to express oneself emotionally through speech. Such an approach allows for the harmonious formation of the personality, its successful socialization, and effective communicative interaction in various life situations.

Keywords: *emotional development of the child, empathy, self-expression, methodological support, pedagogical conditions, personal development.*

Вступ

У сучасних дослідженнях розвитку дитини дедалі більше уваги приділяється взаємозв'язку між психоемоційною сферою та мовленнєво-комунікативними навичками, що є ключовими компонентами формування цілісної особистості. Але в педагогічній практиці відсутня достатньо розроблена методична база, яка б системно інтегрувала розвиток емоційної компетентності та мовленнєвої діяльності дітей раннього і дошкільного віку. Часто методичні підходи орієнтовані переважно на формування мовленнєвих умінь, ігноруючи психологічні особливості емоційного становлення дитини, що призводить до недостатньої ефективності навчально-виховного процесу (Трофаїла, 2021).

Недостатня увага до емоційного аспекту мовленнєво-комунікативного розвитку позначається на якості міжособистісної взаємодії дитини, її здатності до соціалізації та самовираження через мову. Відсутність комплексного методичного супроводу, який би враховував індивідуальні психоемоційні

особливості дитини, створює бар'єри у формуванні повноцінної комунікативної компетентності та негативно впливає на загальний розвиток особистості.

Проблематика мовленнєвого розвитку і мовленнєвої активності дітей раннього та дошкільного віку стабільно залишається в колі наукових інтересів дослідників у галузях психології, педагогіки, лінгводидактики. Протягом десятиліть численні емпіричні спостереження та теоретичні напрацювання доводять: мовлення дитини не формується ізольовано чи автономно, воно органічно пов'язане з розвитком усіх складників її особистості – когнітивного, емоційно-вольового, мотиваційного і соціального.

Методи та матеріали

В останні десятиліття у сфері психолого-педагогічних наук значно зростає увага до вивчення взаємозв'язку психоемоційного розвитку та мовленнєво-комунікативної компетентності дитини.

Фахівець В. Давиденко стверджує, що емоції постають не лише індивідуальними переживаннями, а й соціально зумовленими формами регуляції поведінки та комунікативної діяльності дітей (Давиденко, 2018). Науковиця О. Пономарьова наголошує на важливості інтегрованих методик, які поєднують розвиток мовлення з підтримкою психоемоційної стабільності дитини (Пономарьова, 2020).

Сучасні психолого-педагогічні теорії актуалізують необхідність формування емоційної компетентності як передумови успішної комунікації. Так, у дослідженнях І. Кузнецової підкреслено роль емоційного інтелекту в процесах мовленнєвого розвитку, ефективність ігрових і арттерапевтичних методик у формуванні мовленнєвих та емоційних навичок у дітей дошкільного віку (Кузнецова, 2019).

Крім того, в наукових публікаціях дедалі частіше порушується проблема створення емоційно безпечного освітнього середовища, що сприяє формуванню мовленнєвої активності та комунікативної впевненості дітей. Водночас у методичних рекомендаціях вітчизняних і зарубіжних авторів наголошується на важливості індивідуального підходу до організації навчання, що враховує психоемоційні особливості дитини (Трофаїла, 2021).

Проте, незважаючи на значний обсяг теоретичних напрацювань, недостатньо досліджено комплексний методичний супровід, який інтегрує емоційний розвиток і мовленнєво-комунікативні процеси як цілісний феномен. Потрібно систематично вивчати й розробляти методичні моделі, що забезпечують гармонійне поєднання цих двох аспектів розвитку особистості.

Результати

Мовленнєво-комунікативний розвиток дитини є багатогранним процесом, який включає формування фонетичних, лексичних, граматичних, прагматичних і соціальних навичок мовлення. Однак цей процес неможливо розглядати ізольовано від емоційної сфери, оскільки емоції виступають інтегративним

компонентом психіки, що регулює мотивацію дитини до комунікації, впливає на її здатність до сприйняття, розуміння і вираження мовленнєвих повідомлень.

Мовленнєво-комунікативний розвиток дитини тісно пов'язаний із психоемоційним становленням її особистості. Емоції не тільки супроводжують, а й стимулюють мовленнєву активність, визначають якість комунікації. Ефективний розвиток мовлення можливий лише за умов емоційно комфортного освітнього середовища, використання інтерактивних, особистісно орієнтованих методик і активного залучення дитини до мовленнєво-емоційної взаємодії (Трофаїла, 2021).

Особлива увага науковців до мовленнєвого розвитку пояснюється тим, що саме мовлення виступає провідним засобом пізнання світу, формою вияву і засобом регуляції психічних процесів, основним інструментом комунікації у взаємодії з дорослими й однолітками. Від рівня сформованості мовлення значно залежить успішність соціалізації, подальше навчання, становлення емоційно-вольової сфери дитини та розвиток її особистісної автономії. Тож мовленнєвий розвиток доцільно розглядати не лише окремим освітнім компонентом, а інтегральним процесом, що відображає загальну динаміку психічного й емоційного дозрівання дитини, важливим чинником формування її комунікативної компетентності в дошкільному та молодшому шкільному віці (Трофаїла, 2021).

З категорією «мовлення» у психолого-педагогічному аспекті пов'язані такі категорії: «мовленнєвий розвиток» (або розвиток мовлення), «мовленнєва комунікація», «мовленнєве спілкування», «мовленнєва активність», «мовленнєва комунікація», «мовленнєва компетенція» тощо.

Дослідниця І. Єнгаличева характеризує мовленнєвий розвиток одним із чільних чинників становлення особистості в дошкільному віці, доводить, що ступінь розвитку зазначеної сфери психіки визначає рівень сформованості соціальних та пізнавальних досягнень дитини (знань, умінь, інтересів, потреб та інших психічних якостей), є показником і складником особистісної культури.

У процесі вивчення мовленнєвого розвитку дітей Н. Луцан зауважує, що мовлення відіграє багатофункціональну роль у життєдіяльності людини. Мова – не лише засіб комунікації, натомість інструмент пізнання навколишньої дійсності й засіб формування і вираження мислення. Мовленнєве спілкування виявляється через мовленнєву поведінку учасників комунікації, а його зміст наповнюється через мовленнєву діяльність. Протягом становлення первинних проявів соціальної активності дитини особливу увагу слід приділяти розвитку мовленнєвого спілкування як цілісного явища, що поєднує два взаємозалежні аспекти - мовленнєву діяльність і мовленнєву поведінку. Саме на цій основі поступово формується комунікативна компетентність, яка передбачає не лише знання мовної системи та володіння мовними засобами, а й здатність орієнтуватися у соціальних контекстах спілкування, дотримуючись прийнятих норм мовленнєвої поведінки.

Варто зазначити: у дослідженнях науковців поряд із терміном «мовленнєва активність» використовуються споріднені поняття – «комунікативно-мовленнєва активність» і «активне мовлення».

Комунікативно-мовленнєва активність – властивість особистості або її діяльнісний стан, що виявляється у прагненні до різноманітних видів мовленнєвої діяльності відповідно до індивідуального мовленнєвого потенціалу. Цей показник є динамічним і може варіюватися залежно від змін у самій особистості, умов соціального середовища та навчального впливу. Водночас активне мовлення виступає складником мовленнєвої активності та становить її функціонально значущий елемент, забезпечуючи реалізацію мовленнєвих намірів у процесі комунікації.

Досліджуючи особливості мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку, А. Богуш підкреслює, що ефективність мовленнєвого спілкування та досягнення взаєморозуміння між дітьми визначаються рівнем сформованості у них комунікативно-мовленнєвих здібностей, мовленнєвої та комунікативної компетентностей. Науковиця трактує мовленнєву компетентність здатністю дитини практично і доречно використовувати мовні засоби відповідно до ситуації спілкування (формулювати власні думки, бажання, прохання, наміри) із залученням вербальних та невербальних засобів (міміки, жестів, рухів, інтонації), що забезпечують повноцінну виразність мовлення. Комунікативна компетентність – більш комплексне утворення і результат успішного оволодіння мовленнєвою компетентністю, адже охоплює вміння ефективно застосовувати мовні й паралінгвістичні засоби в контексті конкретних соціальних і побутових ситуацій, орієнтуватися в умовах мовленнєвої взаємодії.

Подібну позицію підтримує І. Зотова, наголошуючи, що одним із ключових чинників успішної комунікації між дітьми дошкільного віку стає сформованість їхньої комунікативної компетентності – здатність дитини ефективно взаємодіяти з навколишнім середовищем і членами дитячого колективу, що відображає рівень її соціальної адаптації та комунікативної зрілості.

Результати теоретичного аналізу свідчать, що ефективне формування мовленнєвої та комунікативної компетентності неможливе без врахування психоемоційного досвіду дитини, її здатності до емоційної рефлексії, емпатії та самовираження. Успішний розвиток мовлення передбачає створення емоційно безпечного, підтримувального середовища й упровадження таких педагогічних технологій, які інтегрують емоційний та мовленнєвий розвиток – ігрові форми, казкотерапію, театралізовану діяльність тощо (Трофаїла, 2021).

Висновок

Аналіз проблеми мовленнєво-комунікативного розвитку дитини в контексті психоемоційного становлення особистості дає підстави стверджувати, що ці два процеси перебувають у тісному взаємозв'язку та мають взаємозумовлений характер. Емоції виступають не тільки супутником, а й активним чинником мовленнєвої активності, впливаючи на мотивацію до

комунікації, якість мовленнєвих висловлювань та здатність встановлювати міжособистісні зв'язки. Водночас мовлення – важливий засіб емоційної саморегуляції, засвоєння соціальних норм і вираження внутрішніх переживань.

Отже, мовленнєво-комунікативний розвиток дитини має розглядатися як складник її цілісного психоемоційного зростання. Формування мовленнєвої культури, здатності до конструктивної взаємодії та виразного мовлення потребує цілісного педагогічного підходу, в якому емоційний компонент є пріоритетним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Богуш, А., Маліновська, Н. (2021). Методика розвитку мовлення та навчання рідної мови дітей раннього і дошкільного віку: підручник. Слово.
2. Брушневська, І., Рібцун Ю. (2020). Комунікативний компонент мовленнєвої діяльності у дітей: методика формування: навч.-метод. посіб. для роботи з дітьми із порушеннями мовлення. ЛПРС.
3. Брушневська, І., Рібцун Ю. (2020). Комунікативний компонент мовленнєвої діяльності у дітей: діагностичний комплекс: навч.-метод. посіб. для роботи з дітьми із порушеннями мовлення. ЛПРС.
4. Давиденко, В. (2018). Емоції в соціальній адаптації та мовленнєвому розвитку дітей. *Психологія і педагогіка*, 4(25). 45-52.
5. Іванова, Н. (2023). Індивідуалізація навчання з урахуванням психоемоційних особливостей дітей. *Психологія і педагогіка*, 5(29). 88-95.
6. Кандибур, Г. (2025). Ура! Я вчу свої руки! І ліву, і праву! І праву, і ліву!: посіб. ігор-вправ для розвитку у дітей дріб. моторики рук, різних видів уваги, пам'яті, сприйняття, мислення, уяви, мовлення. Візіон.
7. Кузнецова, І. (2019). Психоемоційні чинники мовленнєвого розвитку дітей. *Вісник педагогіки*, 3(78). 112-118.
8. Малярчук, А. (2003). Обстеження мовлення дітей. Літера.
9. Морозова, Л. (2022). Педагогічна підтримка як чинник розвитку мовленнєвої компетентності у дітей. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*, 35. 59-66.
10. Пономарьова, О. (2020). Інтеграція емоційного інтелекту у методику розвитку мовлення у дітей дошкільного віку. *Дошкільна педагогіка*, 2. 34-41.
11. Ткаченко, О. (2021). Створення емоційно безпечного середовища в дошкільному навчальному закладі. *Педагогіка та психологія*, 1(12). 23-30.
12. Трофаїла, Н. (2021). Розвиток емоційної сфери дітей: сутність та специфіка: навч.-метод. посіб. Візаві.

REFERENCES:

1. Bohush, A., Malinovska, N. (2021). *Metodyka rozvytku movlennia ta navchannia ridnoi movy ditei rannoho i doshkilnoho viku: pidruchnyk. Slovo.* [in Ukrainian]

2. Brushnevska, I., Ribtsun Yu. (2020). Komunikatyvnyi komponent movlennievoi diialnosti u ditei: metodyka formuvannia: navch.-metod. posib. dlia roboty z ditmy iz porushenniamy movlennia. LIPS. [in Ukrainian]
3. Brushnevska, I., Ribtsun Yu. (2020). Komunikatyvnyi komponent movlennievoi diialnosti u ditei: diahnostychnyi kompleks: navch.-metod. posib. dlia roboty z ditmy iz porushenniamy movlennia. LIPS. [in Ukrainian]
4. Davydenko, V. (2018). Emotsii v sotsialnii adaptatsii ta movlennievomu rozvytku ditei. Psykholohiia i pedahohika, 4(25). 45-52. [in Ukrainian]
5. Ivanova, N. (2023). Indyvidualizatsiia navchannia z urakhuvanniam psykhoemotsiinykh osoblyvostei ditei. Psykholohiia i pedahohika, 5(29). 88-95. [in Ukrainian]
6. Kandybur, H. (2025). Ura! Ya vchu svoi ruky! I livu, i pravu! I pravu, i livu!: posib. ihor-vprav dlia rozvytku u ditei drib. motoryky ruk, riznykh vydiv uvahy, pam'iaty, spryniattia, myslennia, uiavy, movlennia. Vizion. [in Ukrainian]
7. Kuznietsova, I. (2019). Psykhoemotsiini chynnyky movlennievoho rozvytku ditei. Visnyk pedahohiky, 3(78). 112-118. [in Ukrainian]
8. Maliarchuk, A. (2003). Obstezhennia movlennia ditei. Litera. [in Ukrainian]
9. Morozova, L. (2022). Pedahohichna pidtrymka yak chynnyk rozvytku movlennievoi kompetentnosti u ditei. Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova, 35. 59-66. [in Ukrainian]
10. Ponomarova, O. (2020). Intehratsiia emotsiinoho intelektu u metodyku rozvytku movlennia u ditei doshkilnoho viku. Doshkilna pedahohika, 2. 34-41. [in Ukrainian]
11. Tkachenko, O. (2021). Stvorennia emotsiino bezpechnoho seredovyscha v doshkilnomu navchalnomu zakladi. Pedahohika ta psykholohiia, 1(12). 23-30. [in Ukrainian]
12. Trofailya N. (2021). Rozvytok emotsiinoi sfery ditei: sutnist ta spetsyfika: navch.-metod. posib. Vizavi. [in Ukrainian]

Отримано редакцією / Received: 29.07.25

Прорецензовано / Revised: 12.08.25

Схвалено до друку / Accepted: 21.08.25